
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФУТБОЛУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Валерій Ніколаєнко, Олег Байрачний

Резюме. Проанализированы современные тенденции развития футбола. На основе анализа игр главных соревнований среди клубных команд и национальных сборных наивысшего уровня в работе представлены отличительные особенности развития современного футбола: приоритетность защитной модели организации игры, снижение роли индивидуальностей в общекомандных результатах, процессы глобализации и, как следствие, нивелирование отдельных игровых стилей. Выявленные тенденции свидетельствуют о направленности развития вида спорта на данном этапе его становления, обуславливая, тем самым, необходимость своевременной коррекции отдельных составляющих системы подготовки футболистов.

Ключевые слова: футбол, современные тенденции развития, чемпионат мира.

Summary. Purpose — to analyze current trends in the development of football. Based on the analysis of the major gaming competitions among club teams and national teams of the highest level in the work are the distinctive features of modern football. The main of them are the following: the priority of protecting the organization model of the game, reducing the role of individuals in the general commanding the results, the processes of globalization and the leveling of individual playing styles. Identified trends characterize the orientation of the sport at this stage and indicate the need for timely correction of the individual components of the system of training players.

Key words: football, current trends, the World Cup.

Постановка проблеми. Побудова раціональної системи підготовки у футболі, яка передбачає постійне вдосконалення усіх її складових, неможлива без аналізу та врахування інноваційних змін, що неминуче супроводжують розвиток гри.

Історично так склалося, що у футболі еволюційні зміни в аспектах його розвитку, зазвичай, оцінюються за підсумками ігор чемпіонатів світу. Саме фінальна частина чемпіонату світу, в якій беруть участь найсильніші національні збірні команди з різних континентів, не тільки підсумовує методичні новації у різних аспектах підготовки футболистів, але й багато в чому визначає спрямованість розвитку гри на подальші роки. Здебільшого це стосується тактичних нововведень, які розкриваються у певних змінах в організації командних, групових та індивідуальних дій. Тому для того щоб українська національна збірна з футболу, а також система підготовки в клубному футболі України в цілому розвивалися та ставали все більш конкурентоспроможними на європейському та світовому рівні, вкрай важливим є глибокий та всебічний аналіз основних напрямів розвитку гри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначальна роль фінальних частин чемпіонатів світу зумовлена кількома факторами, зокрема широкою географією учасників змагань, відносно тривалими часовими інтервалами між турнірами (чотири роки), що дозволяють тренерам, акумулюючи передовий практичний досвід, використовувати найбільш прогресивні та ефективні методи підготов-

ки та принципи побудови гри команди. З огляду на ряд факторів (чотирирічна періодичність змагань, складний відбірний етап, травматизм тощо), можливості досягнення мети, навіть у гравців, що представляють провідні національні збірні з футболу, як правило, досить обмежені і складають дві, рідше три, спроби за весь час відносно не тривалої спортивної кар'єри футболистів [4, 5].

Аналізуючи дані науково-методичної та спеціалізованої періодичної літератури, інформаційні матеріали мережі Інтернет, в яких фахівці та тренери досить детально розкривають сутність головних аспектів розвитку футболу, слід зауважити, що ця проблематика є однією з основних у теорії і практиці підготовки футболистів. Вивчивши дані наукової літератури, в якій висвітлено результати та перебіг ігор фінальних частин чемпіонатів світу та Європи упродовж останніх 10 – 15 років, можна зробити висновок, що сучасний футбол відзначається високим рівнем інтенсивності ведення гри (з тенденцією до подальшої інтенсифікації змагальної діяльності команд) високою пріоритетністю результату перед видовищністю гри, розширенням значення тактичної підготовленості гравців та, як наслідок, високим рівнем організації групових та командних дій тощо.

Деякі висновки та можливі перспективні напрями розвитку гри можна зробити і на основі аналізу ігор чемпіонату світу 2010 р., а також європейських клубних змагань найвищого рівня.

Дослідження виконано згідно зі Зведенням планом НДР у сфері фізичної культури і спорту на

2011–2015 рр. Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України за темою 2.3 “Науково-методичні основи удосконалення системи підготовки спортсменів у футболі з урахуванням особливостей змагальної діяльності” (номер держреєстрації 0111U001722).

Мета дослідження — проаналізувати сучасні тенденції розвитку футболу.

Методи дослідження: аналіз даних спеціальної літератури, мережі Інтернет та узагальнення практичного досвіду провідних фахівців, педагогічне спостереження, методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналізуючи ігри останнього чемпіонату світу, а також європейських клубних турнірів, можна дійти висновку, що футбол на сучасному етапі його розвитку характеризується наявністю наступних ознак: зменшення ролі лідерів у загальному результаті команди; нівелювання окремими ігровими стилями за рахунок великої кількості гравців, що виступають не в національних чемпіонатах, та тренерів-іноземців; пріоритетність захисної моделі організації гри. В межах нашої роботи подано результати аналізу зазначених тенденцій із більш детальною характеристикою. Грунтуючись на отриманих даних, спробуємо окреслити перспективні напрями розвитку гри на найближчий час.

Однією з ознак сучасного футболу, що простежувалася останніми роками та отримала чергове підтвердження на чемпіонаті світу у ПАР та під час європейських клубних змагань найвищого рівня (насамперед, ігри ліги чемпіонів), слід вважати тенденцію до зменшення значення “футболіста-зірки” у загальнокомандному результаті. Іншими словами на даному етапі спостерігається зменшення залежності ефективності дій команди (будь-якого класу) від наявності у її складі яскраво вираженого лідера. Лідера не в сенсі гравця, який надихає та веде за собою команду у складних ситуаціях (ці функції не втрачають своєї значущості та покладені на капітана команди), а лідера за окремими ігровими показниками (перш за все, тактико-технічним рівнем майстерності). Прикладом цього можна вважати невдалі виступи на чемпіонаті світу 2010 р. збірних Аргентини, Португалії та Англії, що мають у своєму складі гравців, які входять до п’ятірки найкращих футболістів світу: Ліонель Мессі, Крістіано Роналдо та Уен Руні. І навпаки, успіху досягли команди, які продемонстрували високий рівень організації, насамперед, командних та групових тактичних дій, дисциплінованість та чітке дотримання адекватно підбраного ігрового плану протягом усього матчу. Найвищих результатів у сучасному футболі досягають ті команди, в яких поєднуються достатня кількість гравців високо-

го класу з високим рівнем командної взаємодії у всіх фазах гри. Сьогодні яскравим прикладом такого оптимального співвідношення виступають збірна команда Іспанії (переможець останніх чемпіонатів світу та Європи) та ФК “Барселона” (здобула 13 національних та міжнародних трофеїв за останні три сезони), яка цілком обґрунтовано вважається базовою командою іспанської національної збірної.

Ця ситуація зумовлена пріоритетністю високоорганізованих командних та групових тактичних дій у побудові гри команди. Саме адекватно підібрані принципи організації гри за умов їх максимальної реалізації у змаганнях дозволяють компенсувати брак технічної майстерності виконавців у складі своєї команди та звести до мінімуму ефективність змагальної діяльності лідерів команди суперника.

Ще однією особливістю футболу останніх років є тенденція до зменшення стильових відмінностей у побудові гри національних команд, що представляють різні континенти або окремі їх частини. Одним із основних факторів, що обумовлюють цей процес, є входження значної кількості гравців національних збірних до складу футбольних клубів інших країн. Наприклад, проаналізувавши заяви 32 учасників фінальної частини чемпіонату світу 2010 р., було виявлено, що середній відсоток гравців, які виступають на національних чемпіонатах, становить 39,1 %. Не з’ясовуючи причин цього явища (адже це питання потребує окремого, більш глибокого вивчення), констатуємо, що виступаючи на чемпіонатах за іноземні країни (або навіть по декілька разів змінюючи їх), гравець має змогу відчувати та засвоїти різні методики та способи побудови навчально-тренувального процесу, організації гри команди, привносячи тим самим нові елементи у командний “малюнок гри” своєї національної збірної. На процес формування стилю гри команди впливає той факт, що останніми роками поширилася практика запрошення на посаду тренера національної збірної фахівця з іншої країни.

Специфічною рисою спрямованості розвитку футболу є результативність матчів таких визначальних турнірів, як чемпіонати світу та Європи. В результаті аналізу 64 матчів останнього чемпіонату світу з футболу виявлено, що загальна кількість забитих м’ячів становить 145 (у середньому 2,26 м’яча за гру). Цей показник виявився нижчим, хоч і не набагато, ніж на чемпіонаті світу 2006 р. у Німеччині, та одним із найменш результативних за останні 40 років (табл. 1). Менший показник, а саме 2,21 м’яча за гру, було зафіксовано у 1990 р. в Італії.

Ця ситуація із урахуванням супроводжуваних факторів (висока відповідальність, фізична ви-

снаженість наприкінці сезону, пріоритетність результату та, як наслідок, більш закрита та обмежена модель гри), які здатні негативно позначитися на видовищності та на результативності матчів, досить виразно засвідчує тенденцію до сучасних способів побудови гри більшості команд із акцентом на організованій грі у захисті.

Зокрема дані, подані в таблиці 2, свідчать про те, що надійна гра в захисті і, як наслідок, незначна кількість пропущених м'ячів, є одним із основних факторів, що обумовлює кінцевий результат команди. Саме ефективна організація командних, групових та індивідуальних дій у захисті стала визначальною складовою успішного виступу команд. З огляду на потенційні можливості та клас національних збірних Японії, Гани, Чилі, Мексики та Парагваю, слід вважати хорошим результатом та виконаним завданням на турнірі подолання групового етапу змагань для цих команд. Тому показовою можна вважати кількість пропущених м'ячів цими командами на груповій стадії змагань, де вона становить 0,67 м'яча, а у збірній Парагваю – 0,33 м'яча за гру. В результаті статистичного аналізу виступів чотирьох найсильніших збірних команд чемпіонату (Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Уругвай), які провели максимальну кількість матчів, виявлено, що середній показник пропущених м'ячів протягом однієї гри також менше одного м'яча за гру. Виключення становить лише збірна команда Уругваю, яка пропустила 8 м'ячів, з них 6 – в останніх двох матчах і відповідно 2 м'яча – в перших 5 матчах (0,4 м'яча за гру) та жодного – на груповому етапі турніру.

Окремо слід відзначити результати чемпіонів світу – збірної Іспанії, яка, пропустивши на груповій стадії 2 м'яча, починаючи з 1/8 фіналу і закінчуючи фінальним матчем не пропустила жодного, вигравши всі чотири матчі з рахунком 1:0. Водночас принципи організації гри збірної команди Іспанії, в тому числі й у захисті, потребують окремого аналізу і, напевно, вона не є показовою з точки зору формування загальних тенденцій розвитку футболу. Як свідчить аналіз гри збірної Іспанії, невелика кількість пропущених м'ячів цією командою здебільшого є наслідком хорошого володіння м'ячем, що зводить до мінімуму як загальну кількість атак суперника, так і кількість ударів у площину воріт. Наведені вище статистичні дані інших команд, які є різними за класом, але яких об'єднує оптимальне відношення потенціалу команди до кінцевого результату, вказують на те, що однією з відмінних рис побудови ефективної гри команд на сучасному етапі є організовані та дисципліновані захисні дії як у загальнокомандному, так і в індивідуально-груповому аспекті.

Таблиця 1 — Середня результативність чемпіонатів світу протягом останніх 40 років

Рік проведення чемпіонату світу	Середній показник забитих м'ячів
1970	2,97
1974	2,55
1978	2,68
1982	2,81
1986	2,54
1990	2,21
1994	2,71
1998	2,67
2002	2,52
2006	2,29
2010	2,26

Таблиця 2 — Середні показники команд, що пропустили найменшу кількість м'ячів на чемпіонаті світу 2010 р.

Збірна	Кількість пропущених м'ячів	Кількість зіграних матчів	Середня кількість пропущених м'ячів за гру
Іспанії	2	7	0,29
Парагваю	2	5	0,4
Японії	2	4	0,5
Німеччини	5	7	0,71
Гани	4	5	0,8
Нідерландів	6	7	0,85
Уругваю	8	7	1,14
Чилі	5	4	1,25

Дослідивши кількість ударів у площину власних воріт, яка відображає ефективність дій команди у захисті та є однією з основних передумов найменшої кількості пропущених м'ячів, слід зауважити, що в перших 54 матчах турніру лідерами, здебільшого, стали ті ж самі збірні, які відзначалися найменшою кількістю пропущених м'ячів (табл. 3).

За даними таблиці 3 видно, що найкращий результат за цим показником (1,75 удара у площину власних воріт за гру) у команди збірної Іспанії, яка відзначилася найбільш надійним захистом (2 пропущених м'яча у 7 матчах). Це цілком закономірно, адже чим менше можливостей у суперника для взяття воріт надає команда (які до того ж ще необхідно реалізувати), тим нижча вірогідність пропущеного м'яча. Наприклад, як засвідчують статистичні дані, у збірній команді Іспанії, при менш ніж двох ударах у площину власних воріт з боку суперника в середньому за гру, приблизно лише кожний шостий удар потрапляє у площину воріт.

Інтерпретуючи отримані статистичні дані, слід зазначити, що акцент на високий рівень організації гри команди у захисті збірними, які досягли успіху у змаганнях, обумовлений рядом причин, зокрема їхня надмірна, хоча і цілком обґрунтована (про що було сказано вище) орієнтованість на кінцевий

Таблиця 3 — Команди, що допускали найменшу кількість ударів у площину власних воріт на чемпіонаті світу 2010 р.

Збірна	Кількість ударів у площину воріт команди	Кількість зіграних матчів	Середня кількість ударів у площину воріт команди за гру
Іспанії	7	4	1,75
Італії	6	3	2,00
Парагваю	8	4	2,00
Бразилії	9	4	2,25
Чилі	9	4	2,25
Аргентини	11	4	2,75
Нідерландів	11	4	2,75
Уругваю	11	4	2,75

результат та об'єктивне оцінювання індивідуальних тактико-технічних здатностей гравців команди. Адже, як відомо, недостатній рівень технічної майстерності гравців можна компенсувати адекватно підбраною тактичною системою гри та високим ступенем організації командних та групових дій і, в першу чергу, у захисній фазі ведення гри.

Висновки. Таким чином, серед зазначених відмінностей сучасного футболу слід виокремити зростання ролі тактичної складової підготовленості футболістів. Як свідчить аналіз матчів у межах змагань найвищого рівня, саме тактична підготов-

леність гравців, що проявляється в адекватно підбраній системі гри та високому рівні організації групових та командних дій у різних фазах гри, створює передумови для нівелювання недоліків своєї команди та використання їх у команді суперника і, як наслідок, сприяє досягненню позитивного результату. Слід також вказати на пріоритетність у сучасному футболі захисної моделі гри команди, що обумовлена необхідністю досягнення результату незалежно від кваліфікації гравців.

Перспективи подальших досліджень полягають у проведенні аналізу сучасних аспектів футболу крізь призму окремих тактичних схем, що широко використовуються провідними командами світу.

Рекомендації. З огляду на вищезазначене, виникає необхідність більш уважного та системного підходу до тактичної підготовки у системі багаторічної підготовки футболістів. Одним зі шляхів підвищення ефективності тактичної підготовки є дотримання принципів спадковості у підготовці дитячих та юнацьких команд, тобто використання єдиних методів, принципів та тактичних систем ведення гри у різних вікових групах у межах окремої дитячо-юнацької спортивної школи ДЮСШ або футбольного клубу.

Література

1. *Вихров К.* Педагогічний контроль в процесі тренування / К. Вихров, В. Догодайло. — К., 2000. — 66 с.
2. *Костюкевич В. М.* Управління тренувальним процесом футболістів в річному циклі тренування / В. М. Костюкевич. — Вінниця: Планер, 2006. — 683 с.
3. *Лісенчук Г. А.* Управління підготовкою футболістів / Г. А. Лісенчук. — К.: Олімп. л-ра, 2003. — 272 с.
4. *Лькшинов Н. М.* Мистецтво підготовки висококласних футболістів / Н. М. Лькшинов. — М.: Рад. спорт, ТВД Дивізіон, 2006. — 446 с.
5. *Монаков Г. В.* Підготовка футболістів. Теорія і практика / Г. В. Монаков. — 2-е изд., стереотип. — М.: Сов. спорт, 2007. — 288 с.
6. *Сичов Б. В.* Критерії оцінки сучасної діяльності висококваліфікованих футболістів / Б. В. Сичов // Слобожан. наук.-спорт. вісн. — 2002. — № 5. — С. 87—89.
7. *Тюленьков С. Ю.* Теоретико-методические подходы к системе управления подготовкой футболистов высокой квалификации / С. Ю. Тюленьков. — М.: Физическая культура и спорт, 2007. — 352 с.

References

1. *Vikhrov K.* Pedagogical control in the process of training / K. Vikhrov, V. Dogodaylo. — K., 2000. — 66 p.
2. *Kostyukevich V. M.* Managing the training process players in the annual cycle of training / V. M. Kostyukevich. — Kiev: Planer, 2006. — 683 p.
3. *Lysenchuk G. A.* Manage the preparation of players / G. A. Lysenchuk. — K.: Olympic Books, 2003. — 272 p.
4. *Lyukshinov N. M.* The art of preparation of high quality football / N. M. Lyukshinov. — Moscow: Soviet sports, theater division, 2006. — 446 p.
5. *Monakov G. V.* Preparing players. Theory and practice / G. V. Monakov. — 2nd ed. Stereotype. — Moscow: Sov. sport, 2007. — 288 p.
6. *Sychev B. V.* Criteria for assessing highly skilled players of the modern / B.V. Sychev // Slobozhansky Scientific Journal of Sports. — 2002. — № 5. — P. 87—89.
7. *Tyulenkov S. Y.* Theoretical and methodological approaches to the management training highly skilled players: monograph / S. Y. Tyulenkov. — Moscow: Physical Culture and sport, 2007. — 352 p.